

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 450

Polityka ekonomiczna

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Anna Grzybowska, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych Wydawnictwa
www.pracenaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-617-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Lyubov Andrushko: Prognozowanie pozyskania drewna w Polsce na podstawie danych GUS / Roundwood production forecasting in Poland, on the basis of the data of the central statistical office.....	13
Tomasz Bernat: Przedsiębiorczość i oczekiwania większych zarobków a ryzyko podjęcia działalności / Entrepreneurship and higher earnings expectations vs. risk of business set up.....	25
Beata Bieńkowska: Spółdzielnie socjalne – szanse i bariery rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Polsce / Social cooperatives – opportunities and threats for social entrepreneurship development in Poland.....	35
Wioletta Bieńkowska-Gołasa: Produkcja i wykorzystanie energii elektrycznej na Mazowszu z uwzględnieniem OZE / Production and use of electricity in Mazowsze with the consideration of renewable energy sources.....	46
Agnieszka Biernat-Jarka: Dzierżawa jako sposób zwiększenia powierzchni gospodarstw rolnych w województwie mazowieckim / Leasing as a method of farms' area increase in Mazowsze Voivodeship.....	56
Krystyna Bobińska: Miejsce kraju w rankingach wieloczynnikowych jako podstawa do identyfikacji nieuruchomionych rezerw rozwoju gospodarczego / The place of the country in the multifactoral ratings as a basis for identification of the hidden reserves for economic growth.....	68
Malgorzata Bogusz, Sabina Ostrowska: Wybrane problemy polityki społecznej i zdrowotnej wobec osób starszych na poziomie lokalnym – sztuka partycypacji / Chosen problems of social and health policy for seniors at local level – the capability of participation.....	82
Przemysław Borkowski: Problemy prowadzenia rachunku kosztów i korzyści w inwestycjach infrastrukturalnych / Challenges in optimising cost-benefit analysis in infrastructure projects.....	91
Barbara Chmielewska: Dysproporcje w jakości życia ludności wiejskiej i miejskiej a polityka ich zmniejszania / Disparities in quality of life of rural and urban population vs. policy of its reduction.....	103
Kazimierz Cyran: Postrzeganie marek własnych produktów żywnościowych a perspektywy ich rozwoju / The perception of private labels of food products vs. the prospects for their development.....	114
Sławomir Dybka: Skuteczność promocji w Internecie – perspektywa klienta / Effectiveness of the Internet promotion – customer perspective.....	125
Malgorzata Gasz: Priorytety rozwoju innowacyjności polskiej gospodarki / Priorities of Polish economy innovation development.....	138

Aleksandra Gąsior: Poziom rozwoju transportu jako determinanta procesu restrukturyzacji dużych przedsiębiorstw / The level of transport as a determinant of the process of large enterprises restructuring	150
Edyta Gąsiorowska-Mącznik: Przedsiębiorczość w strategiach gmin województwa świętokrzyskiego / Entrepreneurship in strategies of municipalities of Świętokrzyskie Voivodeship	161
Jarosław Górecki, Jadwiga Bizon-Górecka: Analiza zachowania inwestorów w odniesieniu do kryterium ceny za roboty budowlane / Behavior of investors and price for construction works.....	172
Artur Grabowski: Wolność prowadzenia działalności gospodarczej w obszarze sportu profesjonalnego / Freedom of business activity in the area of professional sport.....	182
Sylvia Guzdek: Kooperacja jako główna forma współpracy przedsiębiorstw w międzynarodowych sieciach biznesowych / Cooperation as the main form of cooperation in international networks of business	191
Marcin Halicki: The Foster-Hart measure as a tool for determining the set of risky portfolios that do not expose the investor to the bankruptcy / Miara Fostera-Harta jako narzędzie do wyznaczania zbioru ryzykownych portfeli, które nie narażają inwestora na bankructwo.....	205
Mateusz Halka: Wykonawcy robót budowlanych na rynku zamówień publicznych a ich kondycja ekonomiczno-finansowa / Construction contractors on the public procurement market vs. their economic and financial standing	217
Tomasz Holecki, Magdalena Syrkiewicz-Świtała, Agnieszka Bubel, Karolina Sobczyk: Finansowe konsekwencje realizacji dyrektywy transgranicznej w ochronie zdrowia / Financial consequences of the implementation of the cross-border healthcare directive	229
Żaklina Jabłońska: Marketing relacji i CSR jako narzędzia budowania przewagi konkurencyjnej przez franchyzodawców branży gastronomicznej w Polsce / Relationship marketing and CSR as tools for building of competitive advantage by franchisors of foodservice industry in Poland	241
Sławomir Jankiewicz: Wpływ bezpieczeństwa energetycznego na rozwój gospodarczy w Polsce / The impact of energy security to the economic development in Poland	251
Emilia Jankowska: Zróżnicowanie infrastruktury transportowej w kontekście polityki Unii Europejskiej / The diversity of transport infrastructure in the context of the EU policy	260
Bożena Karwat-Woźniak, Paweł Chmieliński: Przemiany w strukturze agrarnej polskiego rolnictwa i wpływ wybranych instrumentów WPR na te procesy / Changes in the agrarian structure of Polish agriculture and the impact of selected CAP measures on these processes	272

Ewa Koloszyz: Światowy rynek mleka – wybrane zagadnienia / World dairy market – selected issues	287
Agnieszka Komor: Wybrane uwarunkowania strukturalne decyzji lokalizacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw / Chosen structural conditions of localization decisions concerning small and midium enterprises.....	298
Aleksandra Koźlak, Barbara Pawłowska: Współczesne wyzwania europejskiej polityki transportowej / Current challenges of European transport policy	311
Hanna Kruk, Anetta Waśniewska: Parki krajobrazowe i narodowe jako element rozwoju zrównoważonego na przykładzie gmin województwa wielkopolskiego / National and landscape parks as part of sustainable development. Case study: Wielkopolska Voivodeship communes	323
Anna Krzysztofek: Dyrektywa 2014/95/UE oraz wynikające z niej zmiany / Directive 2014/95/EU, and changes resulting from it	334
Władysława Łuczka: Ekologiczna gospodarka żywnościowa w województwie wielkopolskim w okresie integracji z Unią Europejską / Ecological food economy in Wielkopolska Voivodeship in the time of accession into the European Union	347
Aleksandra Majda: The analysis of succession strategy, success determinants in Polish family business – case study / Analiza determinant sukcesu strategii sukcesyjnej w polskich przedsiębiorstwach rodzinnych – studium przypadku.....	357
Janusz Majewski: Problem wyceny zapyłania jako usługi środowiskowej / The problem of the valuation of pollination as environment service	369
Arkadiusz Malkowski: Ruch graniczny jako czynnik rozwoju regionu przygranicznego na przykładzie pogranicza zachodniego Polski / Border traffic as a factor in the development of border regions on the example of the borderland of Western Poland.....	378
Grażyna Michalczuk, Agnieszka Zalewska-Bochenko: Platforma e-PUAP jako przykład elektroniczacji usług administracji publicznej dla ludności / e-PUAP as an example of electronic services of public administration for the citizens	390
Danuta Mierzwa, Małgorzata Krotowska: Czynniki ekonomiczno-społeczne integracji poziomej rolników – raport z badań / Economic and social factors of horizontal integration of farmers – study report	399
Karolina Olejniczak: Czynniki rozwoju obszarów funkcjonalnych w świetle badań empirycznych / Factors of functional areas development in the light of empirical research	410
Dorota Pasińska: Polski rynek drobiu po wstąpieniu do Unii Europejskiej / Polish poultry market after the accession to European Union	421
Ewa Polak, Waldemar Polak: Wskaźniki dotyczące zdrowia i opieki zdrowotnej jako mierniki jakości życia w Polsce na tle wybranych państw /	

Indices referring to health care as the measure of life quality in Poland in comparison to selected countries.....	433
Adriana Politaj: Zakłady aktywności zawodowej oraz zakłady pracy chronionej jako pracodawcy osób niepełnosprawnych w Polsce / Vocational development centres and sheltered workshops as employers of handicapped persons in Poland	446
Iwona Pomianek: Klasyfikacja gmin miejsko-wiejskich w Polsce według poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego / Classification of semi-urban communes in Poland by the level of socio-economic development	458
Zdzisław W. Puślecki: Current re-shaping of international business / Obecne zmiany kształtu biznesu międzynarodowego	471
Magdalena Ratalewska: Rozwój sektora kreatywnego gier komputerowych w Polsce / The development of the creative industries sector of computer games in Poland.....	491
Jarosław Ropęga: Czynniki niepowodzeń gospodarczych małych przedsiębiorstw w aspekcie nowego paradygmatu cywilizacyjnego / Failure factors of small enterprises in the context of new paradigm of civilization ...	501
Robert Rusielik: Wykorzystanie alternatywnych indeksów produktywności do pomiaru efektywności rolnictwa w Polsce / Alternative productivity indexes for measuring agricultural efficiency in Poland.....	514
Izabela Serocka: Znaczenie czynników lokalizacji przedsiębiorstw a aktywność władz lokalnych gmin województwa warmińsko-mazurskiego / The importance of business location factors vs. the activity of Warmia and Mazury Voivodeship local authorities.....	524
Katarzyna Smędzik-Ambroży, Joanna Strońska-Ziemiann: Rozwój lokalny na obszarach wiejskich o zróżnicowanym rolnictwie (przypadek podregionu pilskiego na tle sytuacji w Wielkopolsce) / Local development in rural areas with diversified agriculture (the case of pilski subregion on the background of the situation in Wielkopolska).....	538
Karolina Sobczyk, Tomasz Holecki, Joanna Woźniak-Holecka, Michał Wróblewski: Wykorzystanie środków publicznych w walce z wykluczeniem cyfrowym na poziomie samorządowym / Public funds use against digital exclusion at the level of self-government	550
Michał Świtłyk: Efektywność techniczna gospodarstw mlecznych w Polsce w latach 2009-2011 / Technical efficiency of dairy farms in Poland in 2009-2011.....	561
Dariusz Tłoczyński: Konkurencja pomiędzy przewoźnikami Ryanair i Wizz Air jako element rozwoju polskiego rynku usług transportu lotniczego / Competition between Ryanair and Wizz Air as an element of development of Polish air transport market	570

Weronika Toszewska-Czerniej: Productivity of service delivery process as a factor affecting the level of differentiation / Produktywność procesu usługowego jako czynnik kształtujący poziom zróżnicowania	584
Roman Tylżanowski: Stymulatory procesów transferu technologii w przedsiębiorstwach przemysłowych wysokiej techniki w Polsce / Stimulators of technology transfer processes in high-tech manufacturing sector in Poland	594
Małgorzata Wachowska: Czas pozyskiwania cudzych idei przez przemysł. Doświadczenia Polski / Adoption time of others' ideas by industry. Experience of Poland	606
Agnieszka Werenowska: Kierunki zmian na rynku niskokosztowych linii lotniczych / Directions of changes in the market of low-cost airlines.....	616
Barbara Wieliczko: Wspólna Polityka Rolna a zarządzanie ryzykiem w rolnictwie / Common agricultural policy vs. risk management in agriculture	626
Artur Wilczyński: Progi rentowności w gospodarstwach mlecznych w latach 2013-2020 / Break-even point analysis for dairy farms in 2013-2020	633
Jarosław Wołkonowski: Handel zagraniczny Litwy w latach 2012-2015 a sankcje gospodarcze przeciw Rosji / Lithuanian foreign trade in the years 2012-2015 vs. economic sanctions against Russia	644
Arkadiusz Zalewski: Uwarunkowania regionalnego zróżnicowania poziomu nawożenia mineralnego w Polsce / Determinants of regional differences of level of mineral fertilization in Poland.....	658
Anna Zielińska-Chmielewska, Mirosław Walawski: The use of futures rapeseed contracts exemplified by a trading company in Poland / Zastosowanie kontraktów <i>futures</i> na rzepak przez przedsiębiorstwa handlowe w Polsce	669

Wstęp

Z wielką przyjemnością oddajemy w Państwa ręce publikację pt. *Polityka ekonomiczna*, wydaną w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Opracowanie składa się z 58 artykułów (w tym 5 w języku angielskim), w których Autorzy prezentują wyniki badań dotyczących zagadnień związanych z funkcjonowaniem współczesnych systemów gospodarczych w zakresie polityki gospodarczej. Tematyka podjęta w artykułach jest stosunkowo szeroka – mieści się w czterech obszarach problemowych. Pierwszy przedstawia rozważania związane z polityką innowacyjną, wolnością prowadzenia działalności gospodarczej oraz formami współpracy przedsiębiorstw. Drugi obszar dotyczy polityki transportowej, w tym infrastruktury i konkurencji. Trzeci obejmuje opracowania z zakresu polityki społecznej i zdrowotnej państwa – na poziomie zarówno krajowym, jak i lokalnym. Czwartą grupę stanowią artykuły dotyczące rolnictwa, w tym szczególnie wspólnej polityki rolnej i przemian w strukturze agrarnej.

Publikacja przeznaczona jest dla pracowników naukowych szkół wyższych, specjalistów zajmujących się w praktyce problematyką ekonomiczną, studentów studiów ekonomicznych oraz słuchaczy studiów podyplomowych i doktoranckich.

Artykuły składające się na niniejszy zbiór były recenzowane przez samodzielnych pracowników naukowych uniwersytetów, w większości kierowników katedr polityki ekonomicznej. W tym miejscu chcielibyśmy serdecznie podziękować za wnikliwe i rzetelne recenzje, często inspirujące do dalszych badań. Oddając powyższą publikację do rąk naszych Czytelników, wyrażamy nadzieję, że ze względu na jej wszechstronny charakter spotka się ona z zainteresowaniem i przyczyni do rozpoczęcia inspirujących dyskusji naukowych.

Jerzy Sokołowski, Grażyna Węgrzyn

Barbara Wieliczko

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy
e-mail: Barbara.Wieliczko@ierigz.waw.pl

WSPÓLNA POLITYKA ROLNA A ZARZĄDZANIE RYZYSKIEM W ROLNICTWIE

COMMON AGRICULTURAL POLICY VS. RISK MANAGEMENT IN AGRICULTURE

DOI: 10.15611/pn.2016.450.54

JEL Classification: Q18, Q54, Q19.

Streszczenie: Celem artykułu jest ocena, na ile obecna Wspólna Polityka Rolna (WPR) wspomaga efektywne zarządzanie ryzykiem w rolnictwie. Przedstawione w artykule badanie opiera się na analizie rozwiązań przyjętych w ramach WPR w kontekście zakresu i charakteru ryzyka występującego w rolnictwie. Wnioski z badania wskazują na to, iż obecne instrumentarium WPR jedynie w ograniczonym stopniu może wspierać zarządzanie ryzykiem w sektorze rolnym, gdyż oferuje niewiele instrumentów wprowadzonych jedynie w kilkunastu państwach UE, a jednocześnie główny instrument WPR – płatności bezpośrednie – nie sprzyja wdrażaniu przez rolników dodatkowych narzędzi zarządzania ryzykiem. Kolejna reforma WPR powinna wprowadzić bardziej kompleksowe podejście do zarządzania kluczowymi elementami ryzyka występującego w rolnictwie, ale musi ona uwzględniać specyfikę poszczególnych państw UE.

Słowa kluczowe: rolnictwo, zarządzanie ryzykiem, Wspólna Polityka Rolna.

Summary: The aim of the paper is the assessment of the extent to which the current common agricultural policy (CAP) supports risk management in agriculture. The study is based on the analysis of the solutions undertaken within the CAP concerning the extend and character of risk present in the EU agriculture. The results show that only to a limited extent do the current CAP instruments support risk management in the agriculture as there are few of them and only several EU member states have implemented them. At the same time the main CAP instrument – direct payments – does not encourage farmers to implement additional risk management tools. The next CAP reform should introduce a more holistic approach to managing key elements of risk present in agriculture.

Keywords: agriculture, risk management, common agricultural policy.

1. Wstęp

W 2013 roku uchwalono kolejną reformę Wspólnej Polityki Rolnej (WPR). Obecny kryzys w unijnym sektorze produkcji mleka oraz wieprzowiny pokazał, że instrumentarium WPR nie zapewnia skutecznego wsparcia wobec gwałtownego spadku cen. W związku z coraz intensywniej prowadzoną debatą na temat kształtu WPR po 2020 roku pojawiają się liczne głosy, iż przyszłe narzędzia WPR powinny zapewnić skuteczniejsze działania w obliczu podobnych kryzysów. Ponadto coraz częściej występują niekorzystne zjawiska pogodowe, zwiększając ryzyko strat w wielkości produkcji.

Wydaje się, iż ryzyko prowadzenia działalności rolniczej systematycznie rośnie. Wynika to zarówno z czynników przyrodniczych – wzrost zmienności warunków pogodowych związany ze zmianami klimatycznymi, jak i z rosnącej konkurencji ze strony państw, które do tej pory nie były istotnymi w skali świata producentami żywności – np. Brazylia, Rosja, Chiny. Jednocześnie powierzchnia gruntów rolnych w UE nieustannie się zmniejsza ze względu na wzrastającą presję ze strony innych sektorów gospodarki. Dodatkowo w ostatniej dekadzie znacznie wzrosła zmienność cen artykułów rolnych w porównaniu z poprzednimi dekadami, co zwiększa niepewność rolników co do poziomu ich dochodów [FAO i in. 2011].

Celem artykułu jest ocena, na ile obecne instrumentarium WPR wspiera efektywne zarządzanie różnymi rodzajami ryzyka w rolnictwie Unii Europejskiej. W pierwszej części tekstu przedstawiono charakterystykę ryzyka występującego w działalności rolniczej oraz omówiono podstawowe instrumenty zarządzania tym ryzykiem. Natomiast w drugiej części dokonano analizy instrumentów WPR służących wspomaganie zarządzania ryzykiem oraz wskazano na kierunek, w którym powinna się zmieniać WPR, aby skuteczniej wspierać zarządzanie ryzykiem. Badanie oparto na analizie dokumentów i dotychczasowych badań w tym zakresie.

2. Ryzyko w działalności rolniczej i instrumenty zarządzania nim

Ryzyko w działalności rolniczej ma różnoraki charakter i jest związane ze zmianami warunków przyrodniczych oraz gospodarczych [Ullah i in. 2015]. Jest ono również trudno mierzalne. Podobnie jak w innych działach gospodarki, w przypadku rolnictwa można wyróżnić kilka podstawowych kategorii ryzyka: ryzyko produkcyjne, rynkowe, finansowe, prawne, środowiskowe i dotyczące zasobów ludzkich [Ullah i in. 2015]. Naturalnie można dokonać innych podziałów. Większość z występujących rodzajów ryzyka dotyczy również podmiotów prowadzących inne typy działalności gospodarczej.

Jednakże należy bardziej przyjrzeć się specyfice typów ryzyka charakterystycznych dla rolnictwa. Pierwszym tego rodzaju ryzykiem jest ryzyko katastroficzne związane z występowaniem niekorzystnych zjawisk pogodowych prowa-

dzących do utraty upraw, zwierząt lub elementów infrastruktury i wyposażenia. Zjawiska te obejmują m.in. susze, powodzie, gradobicia czy silne przymrozki. W skrajnym przypadku wystąpienie któregoś z niekorzystnych zjawisk pogodowych może doprowadzić do zniszczeń uniemożliwiających kontynuowanie działalności rolniczym.

Nie mniej ważne jest ryzyko dochodowe. Wynika ono z dużej zmienności cen artykułów rolnych. Prowadzić to może do występowania na poziomie całego sektora znacznych zmian w strukturze produkcyjnej w kolejnych latach. Zmiany te wynikają z decyzji produkcyjnych rolników podejmowanych na podstawie poziomu cen poszczególnych artykułów rolnych w danym roku. Efektem tego są duże wahania wielkości produkcji determinujące zmiany cen produktów rolnych. W tego powodu zmienność dochodów wiąże się również z sytuacją na rynku. Jednocześnie rolnicy, jako rozdrobnieni mali producenci, są biorcami cen, gdyż nie dysponują odpowiednio dużą siłą przetargową w zderzeniu z dużymi zakładami przemysłu spożywczego czy sieciami handlowymi.

W literaturze przedmiotu często mówi się o dwóch rodzajach ryzyka w rolnictwie, wskazujących na skalę i częstotliwość ich występowania. W tym podziale wyróżnia się ryzyko nadzwyczajne i normalne, przy czym za normalne uznaje się ryzyko nieprzekraczające 30% wielkości produkcji czy dochodów [Bardaj i in. 2016].

Wiele badań pokazuje, iż rolników cechuje awersja do ryzyka, choć jest ona zależna od wielu czynników, w tym wieku i poziomu zamożności [Bocquého i in. 2013], jak również wykształcenia i poziomu dochodów spoza rolnictwa [Velandia i in. 2009]. Awersja do ryzyka prowadzi do unikania wdrażania nowych, niesprawdzonych dotąd rozwiązań w zakresie produkcji, zarządzania finansami, jak i samego zarządzania ryzykiem. Potwierdzają to badania Sulewskiego [2014], wskazujące, iż rolnicy cechujący się awersją do ryzyka stosują takie formy zarządzania ryzykiem, jak gromadzenie gotówki, unikanie kredytów czy niewprowadzanie nowych technologii.

Celem zarządzania ryzykiem jest zmniejszenie potencjalnych strat i stabilizacja wyników finansowych. W rolnictwie istnieją różne metody zarządzania ryzykiem związane z jego poszczególnymi rodzajami. Podstawową metodą zarządzania ryzykiem jest zróżnicowanie prowadzonej produkcji rolnej, czyli tzw. wielokierunkowość produkcji rolnej. Jednakże takie działanie jest ograniczone m.in. przez warunki przyrodnicze występujące w danym gospodarstwie, jego wielkość oraz posiadany kapitał rzeczowy, finansowy i ludzki. Kolejnym elementem zarządzania ryzykiem są ubezpieczenia. Problem z ubezpieczeniami w rolnictwie wynika z faktu, iż ryzyko ma charakter systemowy i nie ogranicza się do jednego gospodarstwa, lecz dotyczy zazwyczaj większości lub wszystkich rolników z danego obszaru lub specjalizujących się w określonym typie produkcji (w przypadku ryzyka cenowego). Z tego powodu firmy ubezpieczeniowe nie są często zainteresowane oferowaniem rolnikom ubezpieczeń lub wyznaczają stawki ubezpieczeniowe na tak wysokim poziomie, że rolnicy nie decydują się na zakup takich ubezpieczeń. W tej sytuacji wiele

państw oferuje dopłaty do składek ubezpieczeniowych. Innym rozwiązaniem może być system reasekuracji. W niektórych krajach (np. Holandia) rozwinął się również system ubezpieczeń wzajemnych, w którym rolnicy wspólnie tworzą system zabezpieczenia finansowego oferowanego w przypadku wystąpienia niekorzystnych zjawisk klimatycznych. Jak pokazują badania, taka forma ubezpieczania cechuje się mniejszym poziomem negatywnej selekcji i pokusy nadużycia niż klasyczne ubezpieczenia [Sulewski i in. 2014].

W przypadku ryzyka cenowego możliwe jest stosowanie towarowych instrumentów pochodnych [Jerzak 2014], jednakże w przypadku drobnych producentów rolnych o ograniczonym dostępie do usług finansowych nie są one stosowane. Jednym z instrumentów ograniczania tego ryzyka są rachunki finansowe, na których rolnicy odkładają systematycznie pewne kwoty, z których mogą skorzystać w okresie spadku dochodów. Wsparciu w takich sytuacjach mogą również służyć fundusze wspólnego inwestowania tworzone przez grupy rolników. Fundusze te mogą być także wykorzystywane jako forma ubezpieczenia związanego z ryzykiem katastroficznym.

3. Zarządzanie ryzykiem a WPR

Instrumenty bezpośrednio ukierunkowane na zarządzanie ryzykiem znajdują się obecnie w II filarze WPR, czyli w polityce rozwoju obszarów wiejskich¹. Są to instrumenty, które mogą, ale nie muszą być włączone przez poszczególne państwa do swoich programów rozwoju obszarów wiejskich. W związku z tym tylko nieliczne państwa Wspólnoty faktycznie je wdrożyły, a środki przeznaczone na ten cel są niewielkie w porównaniu z innymi działaniami mającymi służyć wsparciu wsi². Zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1305/2013 wśród instrumentów zarządzania ryzykiem, które mogą być wdrażane w okresie programowania 2014-2020, wymieniają: wkład finansowy na rzecz składek na ubezpieczenie przed niekorzystnymi zjawiskami klimatycznymi oraz chorobami roślin i zwierząt; wkład finansowy na rzecz funduszy wspólnego inwestowania w celu wypłacania rolnikom rekompensat finansowych z tytułu strat związanych z niekorzystnymi zjawiskami klimatycznymi czy chorobami roślin lub zwierząt, narzędzie stabilizacji dochodów w postaci wkładu finansowego na rzecz funduszy wspólnego inwestowania w celu rekompensaty znacznego spadku dochodów [Rozporządzenie... 2013]. Instrumenty dotyczące wkładu finansowego do funduszy wzajemnego inwestowania nie umożliwiają jednak finansowania kapitału założycielskiego, co

¹ Omówienie instrumentów WPR wspierających zarządzanie ryzykiem zawiera m.in. praca Janowicz-Lomott [2013].

² Tylko Włochy wprowadziły wszystkie instrumenty przewidziane w II filarze WPR. Włączono je do 14 programów rozwoju obszarów wiejskich realizowanych w 12 państwach UE [Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2015].

sprawia, że mogą z nich korzystać tylko już istniejące fundusze, co ogranicza grupę potencjalnych beneficjentów tego wsparcia.

Należy również podkreślić, iż wiele państw nie skorzystało ze wsparcia dotyczącego ubezpieczeń, gdyż realizują podobne działania w ramach swojej krajowej polityki rolnej. Dotyczy to np. Polski. Jednocześnie zasady funkcjonowania funduszy wzajemnych są w poszczególnych państwach UE różne, co powoduje, że atrakcyjność tej formy wsparcia może być różna w poszczególnych krajach. Ponadto nie we wszystkich krajach fundusze wzajemne są popularną formą zarządzania ryzykiem.

Jak wskazuje analiza struktury wydatków WPR ubezpieczenia, podstawowe narzędzia zarządzania ryzykiem stanowią jedynie 1%. Natomiast działania z zakresu siatki bezpieczeństwa 39%, a działania wsparcia dochodów aż 60% budżetu WPR [Cordier 2015]. Dla porównania w Stanach Zjednoczonych struktura wydatków na rolnictwo wygląda następująco: 60% ubezpieczenia i 40% siatka bezpieczeństwa [Cordier 2015]. Pokazuje to, jak niewielkie wsparcie w ramach polityki rolnej UE skierowane jest na zabezpieczenie rolników przed stratami. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż główny instrument WPR, czyli płatności bezpośrednie, uznawany jest nie tylko za instrument wsparcia dochodowego, ale także za instrument stabilizujący dochody. Jest to jednak zbyt duże uproszczenie, choć w sytuacji, gdy płatności stanowią 50% lub więcej całkowitych dochodów gospodarstwa, rzeczywiste zmiany w pozostałej części dochodów w mniejszym stopniu przekładają się na łączny poziom dochodu. Sytuacja ta sprawia, iż rolnicy mogą odczuwać mniejszą potrzebę poszukiwania innych form zabezpieczenia swoich dochodów, czyli zarządzania ryzykiem.

Nadal brakuje w WPR podejścia systemowego do zarządzania ryzykiem w rolnictwie. Wydaje się, że stworzenie takiego podejścia w ramach WPR powinno być kolejnym etapem ewolucji tej polityki. Punktem wyjścia do stworzenia całościowego podejścia jest kategoryzacja skali i typów ryzyka. Ryzyko w rolnictwie można podzielić na warstwy w zależności od wielkości negatywnych skutków danego rodzaju ryzyka oraz tego, czy jest to ryzyko systemowe, a każda z warstw powinna być objęta innymi instrumentami zarządzania ryzykiem [Bardaj i in. 2016]. Najogólniej ryzyko w rolnictwie można podzielić na trzy warstwy:

- ryzyko, w przypadku którego zarządzanie może być finansowane w ramach rolnictwa przez pojedynczych rolników lub ich grupy czy organizacje rolnicze;
- ryzyko, w odniesieniu do którego zarządzanie wymaga udziału sektora finansowego oferującego instrumenty ubezpieczeniowe;
- ryzyko o charakterze katastroficznym, które wymaga zaangażowania również środków publicznych.

Budując nowe instrumentarium WPR, należy jednak mieć na uwadze wiele trudności związanych przede wszystkim z brakiem dostępu do danych statystycznych, które umożliwiłyby precyzyjną ocenę skali ryzyka i potrzeb sektora w odniesieniu do wsparcia ze środków publicznych. Kolejnym problemem jest zróżnicowane podejście regulacyjne poszczególnych państw w odniesieniu do instrumentów

zarządzania rolnictwem. Ponadto odmiennie ukształtowały się tradycje dotyczące instrumentów stosowanych przez rolników do ograniczenia potencjalnych skutków wystąpienia niekorzystnych zjawisk. W związku z tym system zarządzania ryzykiem w ramach WPR powinien być na tyle elastyczny, aby dał się wpasować w specyfikę poszczególnych państw UE.

4. Zakończenie

Wielu ekspertów zwraca uwagę na to, iż polityka państwa powinna stosować holistyczne podejście do zarządzania ryzykiem w rolnictwie. Jak wskazuje OECD, należy oszacować wszystkie rodzaje ryzyka i zależności między nimi, jednakże państwo powinno wspierać jedynie zarządzanie ryzykiem katastroficznym, a nie normalnym ryzykiem [OECD 2011].

Ograniczenie się jedynie do ryzyka katastroficznego wydaje się jednak w większości państw niemożliwe do wprowadzenia ze względu na fakt, iż silne lobby rolnicze potrafi dbać o utrzymanie rozbudowanej polityki rolnej. Jest to szczególnie widoczne w przypadku Unii Europejskiej. W związku z tym należy się raczej skupić nie na redukowaniu aktywności państwa, lecz na jej racjonalizowaniu oraz tworzeniu mechanizmów szerszego włączania instytucji finansowych w zarządzanie ryzykiem w rolnictwie. Przejawem racjonalizacji może być właśnie kompleksowe podejście do zarządzania ryzykiem. Warto tutaj powołać się na przykład Kanady. Polityka rolna tego kraju obejmuje następujące elementy zarządzania ryzykiem: ubezpieczenia (w ramach programu AgriInsurance), stabilizację dochodów (AgriStability), wsparcie inwestycji (AgriInvest), wsparcie gospodarstw dotkniętych skutkami zdarzeń katastroficznymi (AgriRecovery) oraz poprawę przepływów finansowych (Advance Payments Program) [Uzea i in. 2014b].

Należy jednakże pamiętać, iż rolnicy mogą rezygnować z jednej formy ograniczenia ryzyka dla innej, uznanej za korzystniejszą, co stwierdzono na przykład w odniesieniu do AgriStability [Kimura, Antón 2011]. W związku z tym instrumenty polityki państwa powinny być tak skonstruowane, aby rolnik nie rezygnował z innych form ograniczania ryzyka.

Jednocześnie konieczne jest również wypracowanie w ramach WPR systemu, który sprzyjałby zrównoważeniu ryzyka biznesowego i finansowego, co oznacza, iż należy przede wszystkim zapobiec sytuacji, w której wsparcie w ramach WPR zachęcałoby rolników do podejmowania nadmiernego ryzyka finansowego, co zgodnie z literaturą na temat zachowań rolników w zakresie równoważenia ryzyka jest częstym zjawiskiem [Uzea i in. 2014a].

Jednakże warto pamiętać, iż kolejna reforma WPR będzie się odbywała w sytuacji dalszego nacisku na ograniczanie środków przeznaczanych na rolnictwo. W związku z tym proponowane instrumenty muszą wykazywać wyraźne korzyści dla wszystkich podatników. Jak pokazały badania Regósa [2015] wsparcie ubezpieczeń rolniczych nie przekłada się na znaczny wzrost zagregowanej podaży, choć wyraźnie wspiera rozwój rolnictwa.

Literatura

- Bardaji I., Garrido A., Blanco I., Felis A., Sumpsi J.M., Garcia-Azcárate T., 2016, *Research for Agri committee – State of play of risk management tools implemented by member states during the period 2014-2020: national and European frameworks*, European Parliament, Brussels.
- Bocquého G., Jacquet F., Reynaud A., 2013, *Reversal and magnitude effects in long-term time preferences: results from a field experiment*, *Economic Letters*, vol. 120, no.1, s. 108-111.
- Cordier J., 2015, *Comparative Analysis of Risk Management Tools Supported by the 2014 Farm Bill and the CAP 2014-2020*, European Parliament, Brussels.
- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, 2015, *Rural Development Programmes 2014-2020*, http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/country-files/common/rdp-list_en.pdf (30.04.2016).
- FAO, IFAD, IMF, OECD, UNCTAD, WFP, the World Bank, the WTO, IFPRI and the UN HLTF, 2011, *Price Volatility in Food and Agricultural Markets: Policy Responses*, <https://www.ifad.org> (30.04.2016).
- Janowicz-Lomott M., 2013, *Mutual fund jako forma zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, *Zarządzanie i Finanse*, nr 2/5, s. 63-77.
- Jerzak M.A., 2014, *Towarowe instrumenty pochodne w zarządzaniu ryzykiem cenowym w rolnictwie*, *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, t. 101, z. 4, s. 78-84.
- Kimura Sh., Antón J., 2011, *Farm Income Stabilization and Risk Management: Some Lessons from AgriStability Program in Canada*, Paper prepared for presentation at the EAAE 2011 Congress Change and Uncertainty Challenges for Agriculture, Food and Natural Resources August 30 to September 2, 2011 ETH Zurich, Zurich, Switzerland.
- OECD, 2011, *Risk management in agriculture: What role for governments?* www.oecd.org (30.04.2016).
- Regős G., 2015, *Should governments subsidize agricultural insurances?* *Applied Economics Quarterly*, vol. 61, no. 1, s. 65-92.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, *Dz.U. UE L 347*.
- Sulewski P., 2014, *Sklonność rolników do ryzyka a stosowane strategie jego ograniczania*, *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, t. 101, z. 4, s. 116-126.
- Sulewski P., Majewski E., Meuwissen M., 2014, *Fundusze ubezpieczeń wzajemnych jako forma ograniczania ryzyka w rolnictwie*, *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 2, s. 127-144.
- Ullah R., Jourdain D., Ganesh P. Shivakoti G.P., Dhakal S., 2015, *Managing catastrophic risks in agriculture: Simultaneous adoption of diversification and precautionary savings*, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, vol. 12, s. 268-277.
- Uzea N., Poon K., Sparling D., Weersink A., 2014a, *Farm support payments and risk balancing: implications for financial riskiness of Canadian farms*, *Canadian Journal of Agricultural Economics*, vol. 62, no. 4, s. 596-618.
- Uzea N., Poon K., Sparling D., Weersink A., 2014b, *Substitutes versus Complements among Canadian Business Risk Management Programs*, Selected Paper prepared for presentation at the Agricultural and Applied Economics Association's 2014 Annual Meeting, Minneapolis, MN, July 27-29.
- Velandia M., Rejesus R.M., Knight T.O., Sherrick B.J., 2009, *Factors affecting farmers' utilization of agricultural risk management tools: the case of crop insurance, forward contracting, and spreading sales*, *Journal of Agricultural and Applied Economics*, vol. 41, no. 1, s. 107-123.